

BAS GITARA – JAMOA IJROCHILIGIDA ASOSIY POYDEVOR CHOLG‘U

Teshabayev Azizjon Axmad o‘g‘li
O‘zDK huzuridagi B.Zokirov nomidagi
Milliy estrada instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bas gitaraning jamoa ijrochiligidagi o‘rni asoslangan holda yoritiladi. Bas gitara ritm-seksiyaning markaziy bo‘g‘ini sifatida nafaqat metr-ritmik barqarorlikni, balki asarning garmonik poydevorini, ansambl ichki muvozanatini va umumiy “groove” xarakterini belgilovchi asosiy cholg‘u sifatida tahlil qilinadi. Matnda bas partiyasining barabanlar, ritm-gitara, klavish cholg‘ular, vokal va solo asboblari bilan o‘zaro munosabati, past chastotalarning psixoakustik ta’siri, sahna va studiya sharoitida tovush balansi va texnik ijro masalalari kompleks tarzda ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, professional bas gitarachi uchun zarur bo‘lgan ritm hissi, intonatsion aniqlik, dinamika ustidan nazorat, garmonik savodxonlik va ansambl madaniyati kabi kompetensiyalar aniqlanadi hamda musiqiy ta’lim tizimi uchun metodik tavsiyalar taklif etiladi. Maqola ijrochilik, aranjirovka va ansambl boshqaruvi sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislar, talaba va pedagoglar uchun mo‘ljallangan.

Kalit so‘zlar. bas gitara, jamoa ijrochiligi, ritm-seksiya, garmonik poydevor, groove, dinamika, ansambl tovushi, aranjirovka, psixoakustika

Аннотация (на русском языке, кириллицей). В данной статье бас-гитара рассматривается как ключевой опорный инструмент ансамблевого музицирования. Анализируется её роль в формировании метроритмической устойчивости, гармонического фундамента, внутреннего баланса звучания и общего «groove» коллектива. Особое внимание уделяется взаимодействию партии баса с ударными, ритм-гитарой, клавишными, вокалом и солирующими инструментами, а также психоакустическому влиянию низких частот на восприятие музыки слушателем. Раскрываются вопросы звукоизвлечения и звукового баланса в сценических и студийных условиях, определяются ключевые профессиональные компетенции бас-гитариста — чувство времени, интонационная точность, динамический контроль, гармоническая грамотность и культура ансамблевой игры. Статья адресована студентам музыкальных учебных заведений, преподавателям и практикующим музыкантам.

Ключевые слова. бас-гитара, ансамбль, ритм-секция, гармонический фундамент, грув, динамика, ансамблевое звучание, аранжировка

1. Kirish. Jamoa ijrochiligi amaliyotida sahnaning old qatorida odatda vokal, solo gitara yoki boshqa yetakchi cholg'ular ko'zga tashlanadi. Tinglovchi diqqatining markazida ko'proq shu elementlar turgani bois, ko'pincha ansambl tovushining haqiqiy tayanchi, ichki konstruksiyasi va barqarorligini ta'minlaydigan unsurlar sezilmay qoladi. Aslida esa ko'rinishi sodda, partiyasi ko'pincha minimalistik bo'lib tuyuladigan bas gitara aynan mana shu ichki tayanch vazifasini bajaradi. Uning yo'qligida yoki savodsiz ijrosida na ritm bo'shliqsiz va ishonchli eshitiladi, na akkordlar to'liq idrok etiladi, na vokal va solo partiyalar zarur darajada "yerga tushirilgan" bo'ladi.

"Bas gitara – jamoa ijrochiligida asosiy poydevor cholg'u" degan fikr poetik ta'rif emas, balki amaliy tajriba, akustika qonuniyatlari va garmonik-funksional tafakkur bilan tasdiqlanadigan musiqiy haqiqatdir. Ushbu maqolada bas gitaraning ansambl tarkibidagi o'rnini nazariy va amaliy jihatdan sharhlanadi, uning ritm, garmoniya, dinamika va psixoakustik idrokda funksiyalari ochib beriladi hamda professional ijro va ta'lim jarayonida e'tibor berilishi lozim bo'lgan asosiy tamoyillar asoslantiriladi.

2. Ritm-seksiya va bas gitaraning markaziy o'rnini

Ritm-seksiya jamoa ijrochiligining yuragi hisoblanadi. U odatda barabanlar, bas gitara, ritm-gitara va/ yoki klavishlardan tashkil topadi. Shu tarkib musiqaning yurishi, urishi, nafas olishi, energiyasi va ichki tartibini belgilaydi. Bas gitara bu tizimda ikki tomonlama mas'uliyatni o'z zimmasiga oladi: u ritmning barqaror davomiyligini ta'minlaydi, shu bilan birga garmonik strukturaning ostki qatlamini shakllantiradi.

Barabanchi vaqtini chizsa, bas gitarachi unga ma'no beradi. Bas notalarining baraban "kick" zarbalari bilan uyg'unlashuvi, frazalarining umumiy ritm tuzilishi ichiga tabiiy singishi ansambl tovushini mustahkam va professionalligini isbotlovchi asosiy belgilaridan biridir. Agar bas va baraban o'rtasidagi uyg'unlik zaif bo'lsa, qolgan cholg'ular qay darajada to'g'ri ijro etishidan qat'iy nazar, umumiy tovush "tarqab" ketgandek, tartibsiz, hatto havoda "osilib" qolgan taassurotni uyg'otadi.

Ritm-seksiyada bas gitaraning roli bu yerda faqat zarbga "ergashish" emas, balki pulsni ichdan boshqarish, jamoa uchun ishonchli tayanch yaratish, musiqaning har bir bo'limida kerakli darajadagi zo'rliq va bo'shashishni nazorat qilishdir. Uning ovozi qanchalik sokin yoki kam sezilarli bo'lmasin, u yo'qolganda ansamblning barqarorligi darhol yemirilishi bas partiyasining poydevorlik mohiyatini yaqqol ko'rsatadi.

3. Garmonik poydevor va tonal markazni belgilash

Garchi akkordlarni ko'pincha gitara, pianino yoki sintezator ijro etsa-da, tinglovchining ongida akkordning funksional o'rnini va tonal markazi ko'proq bas chizig'i orqali shakllanadi. Bas gitara akkordning asosiy tonini, uning inversiyalarini yoki funksional bog'lanishdagi o'rnini ifodalalar ekan, butun asarning garmonik xaritasini "pastdan" boshqaradi.

Akkord birikmalarini olaylik. Masalan, C – F – G kabi qat'iy ketma-ketlik bas partiyasi orqali tonika, subdominanta va dominanta funksiyalarida ravshan eshitiladi. Agar bas chizig'i o'zgartirilsa, ayni akkordlar butunlay boshqa garmonik ma'no kasb etishi mumkin. Bas gitarachi shu sababli faqat "bitta past nota" chaluvchi ijrochi emas, balki garmonik fikrlovchi musiqachi bo'lishi lozim. U inversiyalar yordamida o'tishlarni yumshatishi, xromatik yoki diatonik o'tish notalari orqali akkordlar o'rtasida silliq ko'priklar yaratishi, tonal markazning barqarorligini yo'qotmagan holda garmonik dramaturgiyani boyitishi mumkin.

Bas chizig'ining to'g'ri qurilishi vokal va solo asboblar uchun aniq tayanch yaratadi. Solistlar qaysi akkordda, qaysi funksional zonada ekanini his qilishi uchun bas chizig'i aniqlik bilan, lekin ortiqcha shovqinsiz yozilishi zarur. Shu jihatdan bas gitara poydevor sifatida garmonik tartibning kafolatidir.

4. Ansambl ichidagi o'zaro munosabatlar

Bas gitaraning ansambl tarkibidagi o'rni uning boshqa cholg'ular bilan uzviy bog'liqligida eng yaqqol namoyon bo'ladi. Vokal bilan munosabatda bas ko'proq xizmatkor, lekin hal qiluvchi rolni bajaradi: u matn va melodiyaning hissiy yukini "yerga tushiradi", kuplet va nakoruslar orasidagi dramatik o'zgarishlarni past registrdagi harakat orqali tayyorlaydi. Bas ortiqcha bezaklar, haddan tashqari murakkab figuratsiyalar bilan vokalni bosib ketmasligi kerak; uning vazifasi – qo'shiqni ushlab turish va to'ldirish.

Ritm-gitara va klavishlar bilan aloqada bas gitaraning funktsiyasi akkordlar ostidagi aniq, toza va mantiqiy chiziqni ta'minlashdir. Synkopali akkordlar, ritmik murakkab bo'linmalar, off-beat aksentlar bilan ishlaganda bas chizig'i ayniqsa muhim bo'ladi: u kuchli ulushlarni, tonal tayanchni eslatib turishi, shu bilan birga zarur joylarda ritmik javoblar orqali ansambl ichki dialogini boyitishi mumkin. Agar bas ham, akkord cholg'ulari ham bir xil registr va ritmik to'ldirish bilan harakat qilsa, tovush loyqalanadi, shaffoflik yo'qoladi.

Solo asboblar va improvizatsiya davomida bas gitarachi o'zini ikkinchi darajali his qilmasligi, lekin sahnani tortib olishga ham urinmasligi lozim. Uning vazifasi solist uchun yo'l chizish: akkord almashinuvi, modulatsiya, kulminatsion nuqtalarga olib boruvchi garmonik va ritmik tayanchni aniqlik bilan saqlab turish. Shu ma'noda bas gitarachi ko'p hollarda "ikkinchi dirijyor" sifatida jamoaning umumiy yo'nalishini boshqaradi.

5. Psixoakustik va texnik jihatlar

Past chastotalar inson organizmi tomonidan nafaqat eshitish, balki tanaviy sezgi orqali ham qabul qilinadi. Bas gitara aynan mana shu diapazonda ishlaganligi sababli, u ansambl tovushining psixoakustik qabul qilinishida alohida o'rin tutadi. Yetarli bas bo'lmagan musiqaning hissiy idroki ko'pincha "bo'sh", "ingichka", "asabiy", "tugallanmagan" sifatida baholanadi. Aksincha, haddan tashqari baland yoki loyqa bas butun mikstni yopib, aniq registr larni "yutib yuboradi".

Sahna sharoitida bas gitaraning to'g'ri joylashuvi va tovush balansi juda muhim. Ovozni sozlash jarayonida bas va baraban uyg'unligi alohida tekshirilishi, monitor tizimida bas gitarachi o'zini aniq eshitishi, lekin zal uchun ajratilgan past chastota diapazoni mutanosib taqsimlanishi lozim. Studiyada esa bas gitara uchun ekvalayzer, kompressor va filtrlar ongli qo'llanadi; maqsad – bas chizig'ining garmonik va ritmik vazifasini aniq eshittirish, ortiqcha rezonanslar va loyqalikdan qochish.

Texnik jihatdan bas gitarachi tovush chiqarish usullarini – barmoq bilan chalish (fingerstyle), mediator bilan ijro, slap, palm-mute, legato, ghost-note kabi vositalarni uslubga mos holda qo'llashi va har bir texnik element orkestr tovushiga qanday ta'sir qilishini anglab ishlatishi zarur.

6. Professional bas gitarachi kompetensiyalari

Jamoa ijrochiligidagi bas gitaraning poydevorlik funksiyasi bevosita ijrochining shaxsiy va kasbiy sifatlariga bog'liq. Professional bas gitarachi, avvalo, ritmni ichdan his qiladigan, baraban bilan bir vaqtda emas, bir fikrda ishlaydigan musiqachidir. Uning metr hissi metronom bilan mashq qilingan, turli bo'linmalar, synkopalar va poliritmik tuzilmalarni barqaror ushlab turishga qodir bo'lishi kerak.

Intonatsion aniqlik ham muhim: past registrda kichik og'ishlar ham umumiy tovushni "iflos" qiladi. Bas gitarachi bosim kuchi, barmoq pozitsiyasi, cho'zilish va vibrato ustidan nazoratga ega bo'lmog'i lozim. Dinamika nazorati shuni anglatadiki, u har bir bo'limning xarakteriga mos ravishda baland-pastlikni ongli boshqaradi: kupletda yumshoq, nakorusda to'laroq, kulminatsiyada esa kuchli, lekin nazoratli tovush bilan ijro etadi.

Garmonik savodxonliksiz bas gitarachi faqat mexanik ijrochiga aylanib qoladi. Akkord qurilishi, funksional garmoniya, tonal aloqadorlik, modal tuzilmalar, II–V–I kabi standart progressiyalarni bilish bas chizig'ini ongli, musiqiy va mazmunli qiladi. Stil jihatidan ham bas gitarachi turli yo'nalishlar tilini ajrata olishi, har bir stil uchun mos groove va texnik yechimni topishi zarur.

Eng muhimi – ansambl madaniyati. Bas gitarachi o'z rolini to'g'ri anglagan holda, sahna ortida qolgan "tayanch" bo'lishga tayyor turadi. U tinglaydi, moslashadi, qo'llab-quvvatlaydi, kerak joyda yetakchilik qiladi, lekin hech qachon ego manfaatini umumiy tovushdan ustun qo'ymaydi.

7. Ta'limiy va metodik yondashuvlar

Musiqa maktablari, kollejlari va oliy o'quv yurtlarida bas gitaraning jamoa ijrochiligidagi rolini alohida mavzu sifatida o'qitish maqsadga muvofiqdir. Faqat texnika, gamma va etyudlarga emas, balki ritm-seksiya nazariyasiga, ansambl bilan ishlash madaniyatiga, garmonik fikrlashga alohida vaqt ajratilishi lozim.

Talabalarga turli janrlardagi mashhur bas chiziklarini tahlil qilish topshirilishi mumkin. Masalan, James Jamerson (Motown), Jaco Pastorius, Paul McCartney, John Paul Jones, Marcus Miller, Pino Palladino kabi ijrochilarning partiyalari asosida groove, garmoniya va dinamika muvozanati o'rganiladi. Jazz va funk ansamblarida

walking bass, synkopali chiziqlar, off-beat tuzilmalarini amaliyotda sinash, pop va rok repertuarida esa minimalistik, lekin mazmunli bas yondashuvini shakllantirish foydalidir.

Metodik jarayonda bas gitarachi alohida emas, barabanchi, klavishchi, gitarachi va vokalchilar bilan birgalikda mashq qilishi, har bir repetitsiyada o'zaro eshitish va moslashish ko'nikmasini rivojlantirishi kerak. Shu tarzda bas gitaraning poydevorlik vazifasi nafaqat nazariyada, balki kundalik amaliyotda mustahkamlanadi.

8. Xulosa

Bas gitara jamoa ijrochiligida asosiy poydevor cholg'u sifatida musiqaning ritmik, garmonik, dinamik va psixoakustik qatlamlarini bir butun tizimga birlashtiradi. U ritm-seksiyaga tayanch beradi, akkordlar uchun ostki qatlam yaratadi, vokal va solistlarga ishonchli maydon ochadi va tinglovchi ongida asarning to'liq, barqaror va professional taassurotini shakllantiradi. Bas partiyasining sifat darajasi ko'pincha butun ansambl saviyasini belgilaydi.

Shu bois, bas gitarani "ikkinchi darajali" cholg'u sifatida emas, balki ansambl arxitekturasini poydevori sifatida talqin qilish, uni o'qitish, yozish va ijro etishga professional yondashuvni shakllantirish zamonaviy musiqiy ta'lim va ijrochilik madaniyatining muhim vazifalaridan biridir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Levine, M. *The Jazz Theory Book*. Petaluma: Sher Music Co., 1995.
2. Wooten, V. *The Music Lesson: A Spiritual Search for Growth Through Music*. New York: Berkley Books, 2008.
3. Friedland, E. *Bass Grooves: Develop Your Groove & Play Like the Pros*. Milwaukee: Hal Leonard, 1995.
4. Friedland, E. *Building Walking Bass Lines*. Milwaukee: Hal Leonard, 1993.
5. Reid, R. *The Evolving Bassist*. Teaneck: Myriad Ltd., 1974.
6. Brown, R. *Bass Method: Essential Jazz Lines*. Hal Leonard, turli nashrlar.
7. Miller, M. *Marcus Miller: Bass Lines, Techniques and Concepts*. New York, 2010.
8. Pastorius, J. Transkripsiyalar va ijro tahlillari bo'yicha: Berklee College of Music materiallari, metodik qo'llanmalar.
9. Alekseev, A. D. *Osnovy ansamblevoy igry*. Moskva: Muzyka, 2002.
10. Sadovnikov, V. *Elektricheskaya gitara i bas-gitara: ustroystvo, zvukosnimately, zvuk*. Moskva, 2009.
11. Tagiev, Sh. *Estrada ansamblida ritm-seksiyaning o'rni*. Toshkent, 2018.
12. Berklee College of Music. *Ensemble Performance Handbook*. Berklee Press, turli yillarda nashr etilgan qo'llanmalar.

13. Onlayn manbalar: Scott's Bass Lessons, TalkingBass, No Treble, Official Fender, Ibanez, MusicMan resurslari – professional bas ijrochiligi, tovush olish va ansambl amaliyoti bo'yicha uslubiy materiallar.

14. Piston, W. *Harmony*. New York: W. W. Norton & Company, 1987.

15. Yevropa va AQShda qabul qilingan zamonaviy aranjirovka va ansambl ijrochiligi bo'yicha o'quv dasturlari (Berklee, MI, New School) syllabusi va ochiq metodik tavsiyalari.

